

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΓΝΩΣΤΟΥ

A1. α

1.Σ

2.Λ

A1.β

1. τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς.

Θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε και τα προθετικά σύνολα τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι, τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς

2. τῶν ἐνεργειῶν.

B 1.

Οι νομοθέτες, μέσω των νόμων τους, επιδιώκουν να εθίσουν τους πολίτες στην τέλεση καλών πράξεων, ώστε να τους καταστήσουν αγαθούς. Αυτή είναι η βασική επιδίωξη κάθε νομοθέτη («τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν»). Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, θεωρεί ότι η ηθική διαμόρφωση των πολιτών αποτελεί πρωταρχικό στόχο της νομοθετικής δραστηριότητας. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνει ότι η αρετή δεν είναι ἐμφυτη, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα αγωγῆς και συστηματικῆς ἐθισμοῦ.

Σχόλιο σχολικῆς σελ 124- νόμος

Η σημαντικότερη λέξη του χωρίου είναι η μετοχή «ἐθίζοντες», καθὼς αὐτή συμπεκνώνει τον τρόπο με τον οποίο οι νομοθέτες επιδιώκουν να διαμορφώσουν τον χαρακτήρα των πολιτών. Ἄλλωστε, και η αντωνυμία «αὐτό» της ἐπόμενης πρότασης ἀναφέρεται ἀκριβῶς στο «ἐθίζειν».

Ωστόσο, δεν πετυχαίνουν ὅλοι οι νομοθέτες τον σκοπὸ τους στον ἴδιο βαθμὸ («ὄσοι δὲ μὴ εὔ αὐτὸ ποιῶσιν ἀμαρτάνουσιν»). Κάποιοι θεσπίζουν νόμους που οδηγούν ἀποτελεσματικὰ τους πολίτες στην αρετή, ἐνῶ ἄλλοι ἀποτυγχάνουν να οργανώσουν σωστά τον ηθικὸ ἐθισμό των πολιτών τους. Η ἐπιτυχία ἢ η ἀποτυχία αὐτή ἀποτελεῖ και το κριτήριο με το οποίο ο Αριστοτέλης διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλύτερα και λιγότερο καλά.

Ο Αριστοτέλης συνεχίζει να ἀναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ἀποκτάται η ηθική αρετή, ἐπιμένοντας στη βασική του θέση ὅτι προηγείται πάντοτε η πράξη, δηλαδή η ἐπανάληψη, η ἀσκηση και ο ἐθισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι κάθε μορφή ηθικῆς αρετῆς «γίνεται» ἀλλὰ και «φθείρεται» ἀπὸ τις ἴδιες αἰτίες και με τα ἴδια μέσα («ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν»). Με το ρῆμα «φθείρεται» δεν ἐννοεῖ τόσο την ἀπώλεια μιας ἤδη κατακτημένης αρετῆς ὅσο την ἀποτυχία κατὰκτησῆς της, την ἀτελέσφορη δηλαδή προσπάθεια για την ἀπόκτησή της.

Έτσι, τόσο η επιτυχία όσο και η αποτυχία στην κατάκτηση της αρετής προκύπτουν μέσα από την ίδια διαδικασία της άσκησης και του εθισμού. Το ερώτημα που γεννιέται είναι πώς είναι δυνατόν δύο άνθρωποι να ακολουθούν φαινομενικά την ίδια διαδικασία και ο ένας να γίνεται ενάρετος, ενώ ο άλλος όχι. Την απάντηση θα τη δώσει αμέσως μετά ο Αριστοτέλης με την εισαγωγή των επιρρημάτων «εὖ» και «κακῶς», δηλαδή με τη διάκριση ανάμεσα στη σωστή και τη λανθασμένη άσκηση.

Παράλληλα, το αντιθετικό ζεύγος «γίνεται – φθείρεται» παραπέμπει στις βασικές φιλοσοφικές έννοιες της γένεσης και της φθοράς, οι οποίες απασχόλησαν έντονα την αρχαία φιλοσοφία και αποτέλεσαν αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης και από τον ίδιο τον Αριστοτέλη στο έργο του *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*.

Για να αποδείξει τη θέση του, επανέρχεται στα παραδείγματα των κιθαριστών και των οικοδόμων. Τα παραδείγματα αυτά δεν χρησιμοποιούνται τυχαία, καθώς προέρχονται από την καθημερινή εμπειρία και γίνονται εύκολα κατανοητά από τον ακροατή. Μέσα από αυτά ο φιλόσοφος δείχνει ότι δεν αρκεί η απλή άσκηση για την επίτευξη ενός στόχου, αλλά καθοριστικό ρόλο παίζει η ποιότητά της.

Στην προηγούμενη ενότητα ο Αριστοτέλης είχε τονίσει ότι κάποιος γίνεται κιθαριστής παίζοντας κιθάρα και οικοδόμος χτίζοντας σπίτια. Αντίστοιχα, γίνεται δίκαιος πραγματοποιώντας δίκαιες πράξεις. Εκεί το βάρος δινόταν στην ίδια την άσκηση και στην επανάληψη των πράξεων ως προϋπόθεση για την απόκτηση της αρετής.

Στην παρούσα ενότητα, όμως, προστίθεται ένα νέο και ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο: η διάκριση ανάμεσα στο «εὖ» και στο «κακῶς». Από το παίξιμο της κιθάρας γίνονται όλοι κιθαριστές, όμως από το καλό παίξιμο γίνονται οι καλοί κιθαριστές και από το κακό παίξιμο οι κακοί. Αντίστοιχα, από το χτίσιμο γίνονται όλοι οικοδόμοι, αλλά μόνο όσοι οικοδομούν σωστά γίνονται καλοί οικοδόμοι. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για την ηθική αρετή: ο άνθρωπος γίνεται δίκαιος, αν συνηθίσει να πραγματοποιεί σωστά δίκαιες πράξεις, ενώ αν δεν ασκηθεί σωστά, δεν θα αποκτήσει την αρετή.

Επομένως, τα επιρρήματα «εὖ» και «κακῶς» αποτελούν το βασικό κριτήριο επιτυχίας ή αποτυχίας της άσκησης. Δεν αρκεί να επαναλαμβάνει κανείς μια ενέργεια· πρέπει να την εκτελεί με τον σωστό τρόπο. Η ποιότητα της άσκησης είναι εκείνη που καθορίζει αν η διαδικασία του εθισμού θα οδηγήσει στην αρετή ή στην αποτυχία της.

Τέλος, ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει το επιχειρήμα του τονίζοντας τη σημασία της διδασκαλίας και της παιδείας («εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξαντος»). Αν η απλή άσκηση αρκούσε από μόνη της για να κάνει κάποιον καλό τεχνίτη ή ενάρετο άνθρωπο, τότε δεν θα υπήρχε λόγος ύπαρξης δασκάλων. Ο δάσκαλος δεν προσφέρει μόνο γνώση, αλλά κυρίως καθοδηγεί τον μαθητή στον σωστό τρόπο άσκησης, ώστε η επανάληψη των πράξεων να οδηγεί στη διαμόρφωση σωστών ἐξέων. Χωρίς τη διδασκαλία, η άσκηση θα ήταν τυχαία και δεν θα εξασφάλιζε την κατάκτηση της αρετής. Ο δάσκαλος, επομένως, δείχνει τον ὀρθο τρόπο της πράξης, ελέγχει την ορθότητά της και βοηθά τον μαθητή να διακρίνει

μεταξύ σωστής και λανθασμένης εφαρμογής. Το ίδιο αναγκαίος είναι και ο δάσκαλος στις τέχνες, διότι διδάσκει στον ασκούμενο τους κανόνες σε μία τέχνη και την ορθή εφαρμογή τους. Αντίστοιχο ρόλο επιτελεί και ο νομοθέτης στην πόλη, καθώς μέσω των νόμων διαμορφώνει τον ηθικό εθισμό των πολιτών. Έτσι, η συμβολή του δασκάλου είναι καθοριστική, αφού χωρίς αυτόν δεν μπορεί να υπάρξει ορθή καθοδήγηση και, κατά συνέπεια, ούτε ολοκληρωμένη κατάρκτηση της τέχνης ή της ηθικής αρετής.

B2.

Στο παράλληλο κείμενο και στο απόσπασμα «**Οὕτω δὴ ... ἄδικοι**» από το κείμενο αναφοράς αναδεικνύεται

- ο καθοριστικός ρόλος της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των συνειδητών επιλογών στη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα και των διαπροσωπικών σχέσεων
- η δικαιοσύνη παρουσιάζεται ως θεμελιώδης κοινωνική αξία που ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων και συμβάλλει στην αρμονική συμβίωση.

Ειδικότερα, στο διδαγμένο κείμενο ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αλλά αποκτώνται μέσω του εθισμού σε συγκεκριμένες πράξεις. Έτσι, οι άνθρωποι γίνονται δίκαιοι ή άδικοι ανάλογα με τη συμπεριφορά που επιδεικνύουν στις συναλλαγές και στις σχέσεις τους με τους άλλους («πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἄνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»). Οι επαναλαμβανόμενες πράξεις οδηγούν στη διαμόρφωση σταθερών ηθικών ἐξέων, οι οποίες καθορίζουν την ποιότητα του χαρακτήρα.

Σχόλιου σχολικού σελ 124 συναλλάγματα.

Αντίστοιχα, στο παράλληλο κείμενο η δίκαιη συμπεριφορά συνδέεται με την κοινωνική αλληλεγγύη, την κατανόηση της οπτικής του άλλου και την έμπρακτη υποστήριξή του. Η δικαιοσύνη παρουσιάζεται ως κοινωνική αρετή που υπερβαίνει τη στενή τήρηση των νόμων και εκδηλώνεται σε κάθε μορφή ανθρώπινης σχέσης, είτε προσωπικής είτε συλλογικής. Το άτομο καλείται να ενεργεί με γνώμονα το κοινό καλό και τον σεβασμό προς τον συνάνθρωπο.

B3.

- 1.Λ
- 2.Λ
- 3.Σ
- 4.Σ
- 5.Λ

B4.

Ρυπογόνος- γινόμενον

Ανάθεση- νομοθέται
Ένδεια-ἔδει
Ξέφρενος-σώφρονες
Διάστρεμμα -ἀναστρέφεσθαι

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥ

Γ1.

Επομένως, ποιος θα τολμούσε, αφού αυτά έτσι είχαν, να επιχειρήσει τέτοιο πράγμα (ή να προβεί σε τέτοια ενέργεια) ; Φαίνεται λοιπόν σε εμένα ότι είναι φοβερό, εσείς από τη μια , που έχετε προσταχθεί από την πόλη σε όλο ανεξαιρέτως το χρόνο να φροντίζετε τα ιερά ελαιόδενδρα, ούτε να με τιμωρήσετε (ή να μου επιβάλατε πρόστιμο) ποτέ ως τώρα με την ιδέα ότι εργαζόμουν παράνομα ούτε με την ιδέα ότι κατέστρεψα (αυτά) να (με) θέσετε σε κίνδυνο (ή να με παραπέμψετε σε δίκη), αυτός από την άλλη, ο οποίος ούτε συμβαίνει να είναι γεωργός κοντά ούτε να έχει επιλεγεί/ εκλεγεί ως φροντιστής/ επιμελητής (τους) ούτε μπορεί λόγω ηλικίας να έχει γνώσεις σε τέτοιου είδους ζητήματα, να καταγγείλει εμένα ότι καταστρέφω από την περιοχή την ιερή ελιά.

Γ2.

Ο κατηγορούμενος προσπαθεί να αποδείξει την αθωότητά του σχετικά με την κατηγορία για την κοπή της ιερής ελιάς με τα εξής επιχειρήματα :

-Αναριωτιέται αν ήταν πιο ακίνδυνο για την ίδιο να παρανομεί την εποχή της δημοκρατίας ή των Τριάκοντα τυράννων «πότερον ... τριάκοντα;». Δεν σημαίνει ότι την εποχή της τυραννίας είχε μεγάλη δύναμη ή ότι κατά τη δημοκρατία είχε πέσει θύμα συκοφαντίας «καί οὐ λέγω .. νυνί». Αναφέρει ότι την εποχή των Τριάκοντα υπήρχε μεγαλύτερη δυνατότητα στον καθένα να παρανομεί. Αυτός τονίζει ότι δεν παρανόησε σε καμία από τις δύο περιόδους «ἐγώ ... φανήσομαι».

-Υποστηρίζει ότι θα ήταν πιο άθλιος από τους ανθρώπους αν προσπαθούσε να καταστρέψει την ιερή ελιά από ένα κτήμα στο οποίο δεν υπάρχει ούτε ένα δένδρο, ενώ αντίθετα υπήρχε περίφραγμα. Επίσης, το κτήμα περιτριγυριζόταν από δρόμο, ενώ και από τις δύο πλευρές του κτήματος κατοικούσαν κοντά γείτονες «πῶς δ' ἂν .. ἐστίν;»

-Μέχρι τώρα οι επόπτες των ιερών ελαιοδένδρων δεν τον είχαν τιμωρήσει, κατηγορώντας τον ότι εργαζόταν παράνομα ούτε ότι κατέστρεψε κάποια ιερή ελιά. Ο κατήγορος όμως ούτε ήταν γεωργός ούτε φροντιστής τους ούτε ήταν σε ηλικία ώστε να γνωρίζει τέτοια ζητήματα « Δεινόν ... ἀφανίζεῖν»

Γ3α.

τούτους δ' οἱ οὔτε γεωργοῦντες ἐγγύς τυγχάνουσι οὔτε ἐπιμεληταὶ ἡρημένοι

Γ3β.

διαβλήθητι

ἀφανιεῖν
φαίη
περιώκουν

Γ4α.

οὔσης = επιρρηματική χρονική μετοχή, γενική απόλυτη με υποκείμενο το «δημοκρατίας», ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «παρανομεῖν», δηλώνει το σύγχρονο ως μετοχή ενεστώτα

ἀδικεῖν = υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «ἐξῆν», τελικό απαρέμφατο, ετεροπροσώπια, με υποκείμενο «τόν βουλόμενον».

ἐμαυτῷ = δοτική αντικειμενική στο «κακονούστατος»

ἐλαῶν = αντικείμενο στο απαρέμφατο «ἐπιμελεῖσθαι»

ὡς ἀφανίσαντα = επιρρηματική αιτιολογική μετοχή που δηλώνει υποκειμενική αιτιολογία με υποκείμενό της το «με», ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταστήσαι».

ἐπιμελητής = κατηγορούμενο στο υποκείμενο της μετοχής «ὄς» μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «ἠρημένος».

Γ4β.

Υπόθεση = «εἰ μή πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν»

Απόδοση = «πῶς δ' ἂν ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τήν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου»

Εκφέρεται με οριστική παρατατικού «μη ἦν» και μαζί με το ρήμα της κύριας ευθείας ερώτησης «ἂν ἐπεχείρησα» που βρίσκεται σε δυνητική οριστική χρόνου αορίστου ἀ' σχηματίζουν έναν υποθετικό λόγο που δηλώνει το μη πραγματικό (ή το αντίθετο του πραγματικού).

Τροπή σε προσδοκώμενο :

Πῶς δ', ἐάν/ἂν/ἦν μη πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ᾧ, ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τήν μορίαν ἀφανίζειν ἐπιχειρήσω τοῦ χωρίου